

Sporoči mu, da je pri nas,
 kot je bilo takrat,
 ko pisal bojni je proglas vsem delovnim ljudem!
 Kot je bilo takrat,
 ko je dejal moj sin: Zdaj grem!
 In spet bi šla oba, mlada ko v bron ulita
 in stari moj —
 Zdaj še jaz bi z njimi šla
 v ognjen vihar za Partijo, za Tita!«

Prvo srečanje s Titom

Edvard
 Kocbek

Kardelj in Kidrič sta nas davi razmeroma zgodaj prebudila, bojita se, da bi se danes ponovil nemški letalski napad. Odvedla sta nas skozi mesto in mimo znanega slapa na drugo stran Vrbsa, kjer stoji kompleks tovarne dušika. V njem se je nastanil Vrhovni štab, kajti za tovarno je v navpične stene mestnega hriba vsekane kratak polkrožni predor, ki rabi za varno zaklonišče. Za Vrhovni štab in njegovo spremstvo je tik ob predoru zgrajena baraka. Ze od prve straže naprej smo srečavali častnike z novimi našivi, aktiviste z usnjatimi plašči, skoraj vsi imajo južnjaške razumniške obraze. Précej smo opazili, da je ozračje nabito z izrazito mislijo, disciplino in konspiracijo višje vrste. Kardelj nas je odpeljal v predor, ki ga greje in razsvetljuje elektrika.

Sedli smo za dolgo mizo, Kardelj nam je začel razlagati spored zasedanja in njegovo vsebino. Ni se še prav razgovoril, ko se nam je od daljše in temnejše strani predora približal v spremstvu častnika srednje velik človek, ogrnjen z dolgim častniškim plaščem. Kardelj je vstal in nas s svetlim pogledom spodbudil: »Tovariši, tovariš Tito je prišel!« Vstali smo in se razmaknili, nadvse radovedni smo bili na to prvo srečanje. Postava se je počasi, skoraj zadržano približala in sprožila roke: »Zdravo, drugovi Slovenci!« Legendarni človek je stopil v naš krog in pod luč in tedaj smo zagledali njegov skladni obraz, poteze so mu izražale umnost, resnost in odločnost, vplival je slovesno. Njegovo dostojanstvo je spoj enovitega, avtoritarnega bitja in snujoče zamišljenosti, skoraj otožnosti. Bil je močno prehlajen, blesk njegovih oči pa je gorel hladno in odgovorno. Zagledali smo se vanj in se začeli rokovati. Kardelj nas je predstavljal, on pa je ponavljal naša imena, kakor da naše telesne podobe primerja s predstavami in ocenami, ki jih je že dobil o nas. Potem pa je pogledal po vsej skupini in rekel: »Dobrodošli! Kako ste potovali?« Beseda je stekla sproščeno z obeh strani. Poslušali smo zastrt zvok njegovih besedi in odgovarjali na šale. Med drugim je dejal: »Vidi se vam, da ste planinci, vzdržali ste težko pot. Ko pa sem videl Jakčev mogočni tovor, sem tudi spoznal, od kod beseda tova-

riš...« Po tem kratkem pogovoru se je poslovil in nam obljubil daljšo izmenjavo misli.

Potem smo se seznanili še z drugimi člani Vrhovnega štaba. Najbolj ganljivo je bilo Jerasovo srečanje z enim izmed njih. Ko je nekega hipa srečal v predoru majhnega, skoraj zgrbljenega človeka z očali na koncu nosu, ga je obšel spomin, naglo se je okrenil, prepoznala sta se in se burno objela. Bil je Moša Pijade, eden izmed najstarejših srbskih komunistov, slikar, Ažbetov učenec v Münchnu, in prevajalec Marxovega Kapitala. Leta 1914 sta se oba znašla v komitskem odredu vojvode Vuka, Pijade je obesil na klin poučevanje risanja na neki gimnaziji v Makedoniji, Jeras pa je prišel preko Beograda v Valjevo, da bi tam prevzel suplentsko mesto, pa je ob izbruhu vojne postal jugoslovanski prostovoljec.

Potem smo s hrvaškimi delegati še enkrat skupaj sedli za dolgo mizo v predoru in se natančneje seznanili z gradivom. Ugotovili smo, da je dokaj pripravljeno in premišljeno nasnovano. Potem so prišli še srbski in bosenski delegati. Po kosilu, ki smo ga imeli za isto mizo, se je okoli Tita zbrala velika družčina, ves Vrhovni štab in nekateri člani raznih narodnih delegacij ter razvila bistro in prijetno družabno razpoloženje. Spoznavali smo se v večjem obsegu in kar vidno stopali v monumentalnost prihodnjih ur, zasedanje se bo začelo že nocej. Nadaljevali smo predpoldanski pogovor in predlagali nekatere popravke.

Zatem smo se še osebno pripravljali na zasedanje, odpeljali so nas v prazno tovarniško dvorano, da smo se mogli obriti in urediti. Medtem je tovarniška sirena dvakrat zatulila in naznanila letalski preplah. Nemci so krožili nad nami in verjetno samo fotografirali in se pripravljali za nov napad, kajti danes ni padla niti ena bomba.

Po pogovoru s Kardeljem me je prevzelo veliko zaupanje v nocojšnje zborovanje. Slovencem se prihodnost še nikoli ni odpirala tako svetlo kakor nocej.

30. november

Zasedanje je za nami, opravili smo ga na en mah, v eni sami noči.

Ko si ga zdaj — le nekaj ur po zaključitvi — obnavljam, je že postalo nepreklicna in vzpodbudna zgodovina. Utrujen sem in nesposoben, da bi dal duška svojemu zadovoljstvu nad njim, zato ne vem, ali povem s tem vse, če rečem, da učinkuje v meni kot doslej najbolj racionalna in najbolj sublimirana zgradba osvobodilnega duha. Po svojem zunanjem značaju sicer ni bilo tako človeško polno in toplo, kakor je bil slovenski zbor v Kočevju, kajti bilo je napornejše za telo in zahtevnejše za duha, zato pa je zadobilo mnogo bolj slovesen in objektivni značaj, tako po trdnih federacijskih odločitvah kakor po jasnem stališču do mednarodnih zadev. Suverenosti, kakor smo si jo Slovenci že sami izbojevali in uzakonili, zasedanje sicer ni nič dodalo niti ji ni nič odvzelo, zato pa nam je sankcioniralo našo voljo po enakopravnem sožitju z drugimi jugoslovanskimi narodi. Predvsem pa je storilo dvoje: »Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije« se je

vzpostavil kot zveza osvobodilnih gibanj Jugoslavije in kot nova jugoslovanska oblast, hkrati pa je spretno stopil na stališče kontinuitete jugoslovanske države in nam olajšal uveljavljanje med zavezniki. V pretekli noči smo položili tudi formalne temelje jugoslovanski federaciji, danes smo torej začeli živeti v novi državni skupnosti Jugoslovanov. Slovenci smo v tej federaciji zavarovani narodno in družbeno, izbojevali smo si svojo vojsko in svoje gospodarstvo, zdaj si želimo samo še to, da bi nam konec vojne zaokrožil narodne meje. Vse drugo, predvsem varnost in neokrnjenost človekovega duha, je poslej odvisno od nas samih in od naše notranje moči.

Priprave so bile zelo natančne, zapovedana je bila najstrožja molčečnost. Vrhovni štab je okoliško gričevje zasedel z brigadami in jim naložil skrajno čuječnost. Do zadnjega trenutka nihče ni vedel za kraj zborovanja in za drobnosti, razen delegacij, ki so čakale zvečine v tovarni karbida ali pa v katakombah, kakor pravimo predoru pod skalo. Nekateri vodilni tovariši so bili skoraj prepričani, da so Nemci dejansko obveščeni o zasedanju v Jajcu, kajti drugače si niso znali razložiti bombardiranja mesta in nenadnega preletavanja nad nami. Zato so se odločili za eno samo noč in za popolno zamračitev mesta. Tehnična četa je v ta namen odvzela električni tok vsemu mestu, ne da bi to napovedala ljudem, da se sovražna letala ponoči ne bi mogla orientirati; luč je pustila le v močno zastrti dvorani, kjer smo zborovali. Za primer nenadnega napada in neprijetnih zapletljajev pa so nam pripravili še karbidovke.

Za zborovanje je bil določen *Kulturni dom, obnovljen pred kratkim na ruševinah prejšnjega Sokolskega doma*. Nastopila je že popolna noč, ko smo se napotili na levi breg Plive in stopili v zgradbo, ki je bila od zunaj popolnoma zatemnjena, znotraj pa slovesno razsvetljena. V okrašeni dvorani je že vladal živžav, na galeriji in na stojšču so bili izbrani borci, častniki in domači mladinci. Odposlanci so sedali na določena mesta, v sredini prve vrste je bil pripravljen sedež za člane Vrhovnega štaba, na levo od njega pa so posadili predstavnike Slovencev, Vidmarja, Rusa in mene. To počaščenje nas je presunilo, kajti za nami so sedeli vsi drugi Slovenci in lepo število častitljivih ljudi in junakov, znanih in neznanih Srbov, Hrvatov, Crnogorcev, Bosancev in predstavnikov vojske, ki si je marsikateri med njimi bolj in prej zaslužil to čast. Pogled na dvorano je bil pisan, delegati so biti v uniformah, v narodnih nošah ali v meščanskih oblekah, nekaterim je bila oprava sestavljena iz raznih delov; bili so mladi in stari, bradati in goli, zdravi in bolni. Tudi jaz sem bil prehlajen, kuhala me je vročina, na hipe me je obhajala slabost, toda zdaj je nisem smel pokazati, zdaj še prav posebej ne. Vselej, ko me je hotela telesna zbitost prevzeti in mi zmoči duha, sem s pomnil predsednika Ribarja in njegove neznanske žalosti.

Ko je dr. Ribar stopil s poveljnikom Titom in s člani Vrhovnega štaba v dvorano, je nastalo viharno vzdušje. Vsi smo vstali in oba človeka dolgo in prisrčno pozdravljali. Tito je bil bled in bolan, vročina ga je še vedno dajala, prišel je v dolgem vojaškem plašču in s čepico na glavi; Ribarjeva

izrazita glava ni niti za hip klonila, čeprav se ji je bolečina zarezala v obraz in so mu usta rahlo drhtela, v očeh se mu je použival ogenj, ki me je vsakikrat presunil, ko sem se zazrl vanje.

Gledališki pevski zbor je z navzočimi v dvorani odpel himno »Hej, Slovani«, potem pa se je Ribar povzpел na oder, nastala je posebna tišina. Vsi smo se z nežnim občudovanjem zazrli vanj in vedeli, da tisti hip utelešuje uporno, trpečo in zmagujočo Jugoslavijo. V sebi sem krotil prekrasen zanos, ki me je hotel vsega prevladati in mi je šepetal ». . . zdaj in na veke, amen . . .«, besede, docela nasprotne tistim, ki so jih spregovorili ob smrti zadnjega celjskega grofa. Ribar je že začel s krepkim in zvenečim glasom: »Tovariši odposlanci, začenjam drugo zasedanje Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije . . .«

Njegova neupogljivost nas je sprostila in spremenila v prizadevne, urejene in na delo pripravljene ljudi. Ribar je prebral dnevni red in zatem poročal o delu ASNOJ. Glavne misli so mu bile: Ustanovitev ASNOJ pomeni po kapitulaciji Jugoslavije največji politični dogodek na jugoslovanskih tleh. Dotlej je Vrhovni štab predstavljal nekakšno skupno vojaško vodstvo in vanj vključeval tudi politično delo, vendar je spontano narodno osvobodjevanje s prizadevanji po suverenosti, kakor so ga razvili posebno Slovenci, potrebovalo uskladitve. Slovincem so letos sledili Hrvatje, Bosanci in Črnogorci, na vidiku pa sta ustanovitev srbskega in makedonskega narodnega vodstva. Zato je prav, da vsa ta posamezna narodna vodstva dobijo čimprej svoje državno predstavništvo. ASNOJ daje danes pobudo za zbiranje vseh demokratskih sil, ne glede na narodnost, vero, politično in nazorsko pripadnost. Ker pa naloga ASNOJ ni v papirnatem in zgolj teoretičnem delu, temveč gre za tem, da postane tudi organizator vseh skupnih političnih dejanj, ki se nanašajo na ustvaritev nove zvezne države Jugoslovanov, je prišel čas, ko naj se ASNOJ iz medstrankarskega političnega telesa spremeni v najvišji državni zakonodajni organ in si izbere svoj izvršilni organ, prvo zvezno vlado.

Z odobravanjem smo sprejeli njegovo predsedniško poročilo, potem pa smo poslušali pozdrave predstavnikov komunistične stranke Jugoslavije, Vrhovnega štaba, ženske in mladinske organizacije. Za njimi so stopali na oder odposlanci, ki so govorili v imenu Srbov, Hrvatov, Črnogorcev, Bosancev in Slovencev. V imenu Slovencev je zborovanje pozdravil Josip Vidmar. Najprej je popisal našo strašno usodo leta 1941, ko so nas sovražniki v nekaj dneh razkosali med tri države, potem pa je z občutkom ponosa in sreče poudaril, da smo se Slovenci kljub popolni osamljenosti zbrali v čvrsto fronto in sami iz sebe začeli oboroženi boj. Dejal je, da tega ne navaja zato, da bi se s tem hvalil, pač pa zato, da bi utemeljil definitivno pravico, ki smo si jo Slovenci pridobili, da tako zdaj kakor za večne čase sami odločamo o svoji usodi. Izjavil je hkrati, da te pravice Slovenci ne bomo zlorabili, pač pa jo bomo uskladili s pravicami drugih narodov ter tako utemeljili enotnost in bratstvo suverenih in enakopravnih jugoslovanskih narodov, kajti tudi mi Slovenci smo danes postali državotvoren narod.

Izvolili smo si delovno predsedstvo in verifikacijski odbor. Vodstvo zborovanja je prevzel dr. V. Kecmanović, bivši bosenski demokrat. Odposlanci smo po vrsti prihajali in oddajali svoja pooblastila, potem pa smo odposlali pozdrave Stalinu, Churchillu in Rooseveltu, Vseslovanskemu odboru v Moskvi, Jugoslovanom v Severni Ameriki in vsem Jugoslovanom na neosvobojenem ozemlju, po ječah in v taboriščih. Zatem so nam prebrali pozdrave, ki sta nam jih poslala bolgarska komunistična partija in Vseslovanski odbor v Moskvi; pri tem nam je udarilo v oči, da v pozdravu iz Moskve med jugoslovanskimi narodi niso omenjeni Makedonci. Sledila je vrsta najlepših pozdravov. To so bila pisma, ki so jih s trdo roko napisali borci z raznih bojišč in aktivisti različnih organizacij. Pisma s terena so pozdrave vezala z ganljivimi darovi, izvečine so podarjali vojski hrano; nekje so dali 550 kg žita, drugod 1604 kg hrane, nekje 10.500 kg žita in bogve kje 1480 kg hrane; v enem izmed pisem je stalo »Vsi zmožni moški so stopili v odred«, v drugem pa »Vse svoje sinove smo dali za vojsko«. Kri in žito, prav biblični darovi!

Po krajšem odmoru smo nadaljevali, začel se je glavni del zasedanja.

Najprej smo slišali za izid verifikacije. Od 250 izvoljenih odposlancev jih je prišlo na zasedanje 142, vsi ti so izročili pravilna pooblastila. Ugotovili so, da so slovenski, hrvaški in srbski odposlanci v manjšini (17 od 42, 37 od 78, 24 od 54), polnoštevilni so le Črnogorci (16), v veliki večini pa navzoči Bosanci (46 od 53). Odposlanci iz Makedonije in Sandžaka se niso mogli prebiti skozi sovražnikov obroč, zato smo sklenili, da njihove mandate kljub temu verificiramo (11 in 7). Ker so bili navzoči nekateri namestniki odposlancev (15), je od skupno 268 verificiranih mandatov navzočih 157 odposlancev. Zasedanje je potrdilo tudi mandat dr. Anta Mandića, predstavnika Hrvatov iz neosvobojene Istre.

Tedaj se je sredi mogočnega navdušenja vzdignil vrhovni poveljnik Tito, stopil na oder in začel brati referat o razvoju narodnoosvobodilnega boja v luči mednarodnih dogodkov. V obraz je bil izmučen, okrog oči mu je ležala senca, kakor da že dolgo ni spal, vendar je bral z odločnim, preprostim in trdo zastrtim glasom; kretnje so mu bile pri tem prav tako preproste; videlo se je, da mu gre v sleherni stvari za bistvo, da ne pozna nikakega okraševanja, še manj pa ovinke in omahovanja.

Potek boja je razdelil na štiri razdobja, to so kapitulacija Jugoslavije in začetek narodne vstaje, prvo organiziranje partizanskih enot, oblikovanje Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in današnje razdobje, ko se ASNOJ začne razvijati v novo državno predstavništvo. Od zasedanja v Bihaću, ki je bilo letos januarja, do danes, je glavnina vojske doživela v Bosni dve sovražnikovi ofenzivi in ju junaško prebila, potolkla je četnike in jih uničila kot resno vojaško silo, povrh pa je pomagala zaveznikom izločiti Italijo iz vojskovanja. S kapitulacijo Italije in z razorožitvijo desetih italijanskih divizij se je začel nov pohod naše vojaške in politične sile. Partizanska vojska je osvobodila velik del Bosne in Dalmacije, se utrdila

v Makedoniji, prešla zopet čez Drino v Srbijo, predvsem pa osvobodila Slovensko Primorje in Istro.

S posebno silovitostjo se je Tito obrnil zoper Dražo Mihajlovića in begunsko vlado, češ da igrata hudodelsko igro, ko se pred zavezniki delata za predstavnika boja zoper okupatorje, v resnici pa se z njimi pajdašita in skupaj z njimi napadata osvobodilno vojsko, kakor da so partizani zgolj partijska vojska, narodnoosvobodilni boj pa čisto komunistična stvar. Tito je slovesno izjavil, da so vsa obrekovanja o boljševezaciji države, o odpravi zasebne lastnine in o poskusih komunistov, da bi prevzeli oblast, le izmišljotina Goebbelsove propagande. Komunistom gre po Titovih besedah predvsem za svobodo vsega prebivalstva, za demokratizacijo vseh družbenih plasti in za državno ureditev, ki bo utemeljena na bratstvu in enakopravnosti vseh narodov.

Na koncu je poudaril, da politična vprašanja naraščajo s takšno silo, da je nastala resna potreba po najvišjih političnih ustanovah države. Tudi poročilo o organizaciji vojske je izzvenelo v klic po skupnem jugoslovanskem zakonodajnem telesu in po skupni vladi, ki bi mogla navezati stike z zavezniki in razčistiti nekatere motnje v razmerju do njih, ki imajo razen sovjetov že vsi svoje vojaške misije pri nas. Nova vlada mora osvetliti notranja vprašanja osvoboditve, zavzeti razmerje do begunske vlade, načeti vprašanja vojnih hudodelcev, narodnega premoženja in ladij, ki naj nam jih Italija vrne, predvsem pa je treba preprečiti vsak poskus, da bi nam kdo onemogočil federacijo in demokratizacijo skupne države, ki so narodi zanjo prelili toliko krvi.

Po Titovem poročilu se je utrgal plaz govornikov. Bilo je povsem naravno, da smo si dali duška. Razvrstilo se je devetnajst ljudi, formalno naj bi bila to diskusija, v resnici pa so bili to sami izrazi razvnetega odobravanja. Med drugimi so nastopili profesor Magovac kot predstavnik Hrvatske seljačke stranke, dr. Leontić kot eden izmed nacionalističnih revolucionarjev izpred prve svetovne vojne, polkovnik Filipović kot glasnik bosenskih muslimanov, Luka Stević kot predsednik srbskih kmetov, dr. Jambrišak kot bivši član Jugoslovanskega odbora, Vice Buljan kot besednik dalmatinskih delavcev, Rodoljub Colaković kot glasnik bosenskih Srbov, Sreten Žujević kot član Vrhovnega štaba in dr. Bakarić kot član hrvaškega narodnega vodstva.

Slovenci smo se diskusije udeležili najštevilneje, general Avšič je poudaril novo jugoslovansko zavest Slovencev, Jeras je v imenu slovenskih prostovoljcev v boju za prvo Jugoslavijo izrekel čast vsem, ki so doslej z najboljšimi nameni padli za domovino, Kidrič je polemiziral z jugoslovansko koncepcijo begunske vlade in dokazal, da more slovenski narod docela suvereno živeti v novi Jugoslaviji, jaz pa sem skušal osvetliti moralni značaj človeškega združevanja v osvobodilnem gibanju . . .

Odposlanci so soglasno in z burnimi vzkliki sprejeli temeljno deklaracijo, ki je povzela spoznanja in voljo drugega zasedanja. Izjavila je, da je med narodnoosvobodilnim bojem nastalo pri vseh narodih docela novo razmerje med političnimi silami in da ga mora novo vodstvo temu novemu

stanju ustrezno izraziti. Izjavila je, da spontana osvobodilna misel zavrača tako velesrbski hegemonizem z ene kot ustaški separatizem z druge strani, potem pa, da teži za novim državnim vodstvom, ki bo sposobno jamčiti za resnično enakopravnost. Izjavila je, da je treba razkrinkati begunsko vlado kot razpadajočo družbo intrigantov in ji odvzeti pravico zakonite vlade Jugoslavije, monarhistično kliko pa razkrinkati kot izdajalsko družbo, ker ima kralja za vrhovnega poveljnika četnikov, ki so sestavni del okupatorske vojske. Predvsem pa je izjavila, da je treba novo državo zgraditi na federativnem in demokratičnem načelu kot državno zvezo predstavnika suverenih narodov ter vzpostaviti njegov izvršilni organ kot zvezno vlado.

Na podlagi te deklaracije, naše *magnaes cartae*, smo sprejeli vrsto odlokov: odlok o ASNOJ kot vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem narodnem predstavništvu Jugoslavije in o NKOJ kot novi zvezni vladi, odlok o odvzemu pravic zakonite vlade begunskemu kabinetu v tujini in o prepovedi vrnitve kralju Petru II. v domovino, odlok o izgradnji Jugoslavije na federativnem načelu, odlok o priznanju in zahvali narodnoosvobodilni vojski, odlok o uvedbi naslova maršala Jugoslavije, odlok o podelitvi tega naslova tovarišu Titu, in nazadnje odlok o odobritvi odlokov, naredb in izjav, ki sta jih od prvega do drugega zasedanja sprejela ASNOJ in Vrhovni štab.

Na koncu smo izvolili predsedstvo ASNOJ in po daljšem odmoru imenovali člane NKOJ. Prav na kraju pa smo sprejeli dva sklepa, odlok o potrditvi odloka, s katerim smo že mi Slovenci priključili Slovensko Primorje Sloveniji in Jugoslaviji, in odlok o ustanovitvi Državne komisije za ugotavljanje vojnih hudodelstev. S tem smo izčrpali dnevni red, zasedanje se je približalo zaključku. Vsi smo bili zadihani, ko je ponovno izvoljeni dr. Ribar povzel dognanja zgodovinske noči in jih vzneseno vzdignil pred naše oči. Najožji sodelavci so objemali novega maršala, znanci so mu stiskali roke, vsi smo se pozdravljali in si čestitali, mladina je zapela in pred zgradbo zaplesala kolo. Bilo je že ob peti uri zjutraj, ko je Tito vkliknil: »Tovariši, na svidenje v Beogradu na tretjem zasedanju!«

V šumno veselje mi je tiho padla grenka kaplja, zdaj je dokončno odločeno, da bom ostal na jugu. Podpredsedniško mesto v ASNOJ sem prepustil Jožetu Rusu, prevzeti moram mesto poverjenika za prosveto v novi zvezni vladi. Sele zdaj sem začutil težo žrtve, ne bom mogel sodelovati v zaključnem osvobodilnem dogajanju v Sloveniji, ki sem zanj predvsem odgovoren, povrh bo moje novo delo precej manj osebno in rodovitno, opravljal bom večidel funkcijo prosvetnega koordinatorja, kajti poslej bosta kultura in prosveta suverena zadeva posameznih narodnih vlad v republikah.

Odhiteli smo na snočnja ležišča, vendar smo zaspali samo za dve uri. Ko se je zdanilo, so nas prebudili in na Titovo željo poklicali nazaj v predor ob tovarni, da bi bili na varnem. Danes je namreč še večja verjetnost bombardiranja kakor včeraj, kajti naši slutijo, da je tudi v Jajcu nekaj ustaških obveščevalcev, ki imajo po vsej priliki radijsko zvezo z Zagrebom in Banjaluko. Nekateri izmed tovarišev so se v predoru zlekneli po klopeh

in znova zaspali, jaz pa tega nisem zmogel; začel sem se potikati po obsežnem tovarniškem kompleksu in se seznanjati z ljudmi. Tako sem trčil na častnika v usnjatem jopiču, ki je Titu tako presenetljivo podoben, da sem najprej mislil, da ga uporabljajo za njegovega dvojnika. Bil sem nemalo začuden, ko me je pozdravil po slovensko in se mi predstavil. Tako sem spoznal letalskega polkovnika Franja Pirca iz Sodražice in njegovo vzpodbudno zgodbo. Prav on je tisti, ki je ušel z letalom iz Zagreba in se pridružil partizanom. Z zanimanjem sem poslušal njegovo stvarno pripovedovanje in odkril v možu nenavadnega domoljuba in poštenjaka. V častniški šoli sem srečal Milana Laha, dobrega znanca iz Ljubljane in Roga, kjer je moral kot bivši oficir najprej prevzeti mitraljez. Tudi ta mi je pripovedoval zanimivo zgodbo: ko je s patrolo zablodil v Gorski kotar, ga je zaradi nemške ofenzive s patrolo vred zaneslo še južneje, tam pa je po naključju trčil nanj Tito in Tito ga je pri priči vzel s seboj v Vrhovni štab, tu predava zdaj na častniški šoli. Med raznimi suverenimi obrazi okoli Tita sem postal pozoren na močnega, temnopoltega in na zunaj dobrovoljnega Bolgara Atanasova; o njem šepetajo, da so ga poslali iz Moskve, da bi nas nadziral.

Opoldne so nam v baraki častniške šole priredili slovesno kosilo, nekak banket, kajti delegacije so še vse navzoče. Odposlanci smo se zbrali za dolgimi mizami, bile so pogrnjene in pripravljene s preprostim priborom. Na koncu srednje mize je sedel Tito, na desnici je imel Ribarja, okoli sebe pa nove člane predsedstva ASNOJ in NKOJ. Kosilo je bilo okusno in izdatno in prav nič smešen nisem, če si jedilni list zapisujem v dnevnik: imeli smo govejo juho, svinjsko pečenko, pražen krompir in sladko zelje, zatem torto, sadje in turško kavo, za pijačo so servirali pivo. Vojaški kuharji so bili danes pravi čarovniki. Tito je med kosilom vstal in nam nazdravil, odgovoril mu je Ribar. Razživelimi smo se in se le težko razšli. Preden smo se vzdignili, smo se na Jakčev predlog podpisali na posebno spominsko listino.

Naša delegacija se bo kmalu napotila domov, zato sem proti večeru sestavil nekaj pisem za Slovenijo.

Iz knjige Listina (dnevniški zapiski od 3. maja do 2. decembra 1943).

Pesem o svobodi

Miljenko	Svoboda —
Sršen	ali slišiš korakanje Igmancev!
	Ali slišiš v bobnenju Sutjeske,
	v šepetanju Kozare
	zaprisego pred napadom?